

ПАВЫШЭННЕ КРАІНАВАЙ КАНКУРЭНТАЗДОЛЬНАСЦІ БЕЛАРУСІ: ШТО НЕ ЁЛІЧВАЮЦЬ ДЗЯРЖАЎНЫЯ ПРАГРАМЫ РАЗВІЦЦЯ

Аляксандр Аўтушка-Сікорскі

Рэзюмэ

У дадзенай працы, праведзенай у межах праекта «Рэфорум», ажыццяўляецца аналіз зместу дзяржаўных праграм развіцця на прадмет пошуку страчаных напрамкаў дзейнасці, рэалізацыя якіх патэнцыйна магла б стымуляваць рост краінавай канкурэнтаздольнасці Беларусі.

Аналітычная рамка працы прадугледжвае, што напрамкі дзейнасці праграм у перспектыве ў той ці іншай меры павінны быць накіраваныя на паляпшэнне паказчыкаў так званых складнікаў краінавай канкурэнтаздольнасці – якасных і колькасных параметрах, якія характарызуюць узровень канкурэнтаздольнасці. Спіс складнікаў канкурэнтаздольнасці вызначаны па метадалогіі Сусветнага эканамічнага форуму.

Такім чынам, аналітычная частка працы будавалася на пошуку ў буйных дзяржаўных праграмах развіцця і спадарожных ім сектаральных праграмах напрамкаў, мэтай і задач, сфакусаваных на паляпшэнні асобных паказчыкаў складнікаў краінавай канкурэнтаздольнасці.

У выніку аналізу былі вызначаны наступныя параметры складнікаў канкурэнтаздольнасці, не ўлічаныя ў дзяржаўных праграмах развіцця або ўлічаныя толькі часткова.

У складніку **інстытутаў** не ўлічаныя паказчыкі якасці работы органаў правапарадку, вяршэнства права і якасці кіравання. Паказчык эфектыўнасці інстытутаў улады ўлічаны часткова: у ім прадугледжана работа па паляпшэнні толькі некаторых эканамічных інстытутаў.

У складніку **інфраструктуры** нязначная ўвага надаецца развіццю інфраструктуры аэрапортаў і развіццю сістэмы менеджменту лагістычных паслуг.

У складніку **якасці вышэйшай адукацыі** не ўлічаны паказчык даступнасці сістэмы павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў.

У складніку **эфектыўнага рынку працы** не заўважаныя паказчыкі лёгкасці найму і звальнення супрацоўнікаў, а таксама не прадугледжаныя меры дзейнасці па паляпшэнні паказчыка здольнасці краіны ўтрымліваць і прыцягваць прафесійныя кадры.

Акрамя таго, рост краінавай канкурэнтаздольнасці Беларусі можна дадаткова паскорыць за кошт паляпшэння паказчыкаў па параметрах складніка **інавацый**¹. З улікам асаблівасцяў развіцця сектара інавацый у Беларусі, драйверам развіцця ў гэтым напрамку можа быць паляпшэнне асяроддзя для функцыянавання ІТ-сектара.

¹ Гэты складнік не ўключаны ў дэталыны аналіз, паколькі Беларусь знаходзіцца на стадыі транзіту паміж эканомікай, якую рухаюць фактары прадукцыйнасці, і эканомікай, якую рухаюць інавацыі. Такім чынам, складнік інавацый з'яўляецца менш важным, чым іншыя складнікі канкурэнтаздольнасці.

Змест

Рэзюмэ	1
Уводзіны	3
1. Аналітычная рамка	5
2. Аналіз праграм развіцця	9
2.1. Інстытуты	10
2.3. Інфраструктура.....	12
2.4. Макраэканамічнае асяроддзе	13
2.5. Ахова здароўя і базавая адукацыя	14
2.6. Вышэйшая адукацыя	15
2.7. Эфектыўны рынак працы	17
2.8. Фінансавыя інстытуты	18
2.9. Тэхналагічная пісьменнасць.....	18
2.10. Эфектыўны рынак	19
2.11. Памер рынку збыту	19
Заклучэнне	21
Літаратура	22
Дадатак I. Напрамкі дзейнасці, уключаныя ў Праграму I	23
Дадатак II. Напрамкі дзейнасці, уключаныя ў Праграму II	24

Уводзіны

У 2011 годзе ў спіс мэтай праграмы дзейнасці ўрада Беларусі² было ўключана павышэнне пазіцый краіны ў сусветных рэйтынгах канкурэнтаздольнасці. Складальнікі Праграмы I меркавалі, што дзякуючы рэалізацыі мер, прадугледжаных для дасягнення гэтай мэты, Беларусь патрапіць у топ-30 краін па ўзроўні канкурэнтаздольнасці па версіі Сусветнага эканамічнага форуму³.

Аднак да сённяшняга дня Беларусь так і не ўключана ні ў рэйтынг WEF, ні ў іншы рэйтынг, што ацэньвае канкурэнтаздольнасць краін (рэйтынг Міжнароднага інстытута кіраўніцкага развіцця⁴). Праблема тут зусім не ў крытычна нізкім узроўні канкурэнтаздольнасці Беларусі, а ў недаверы складальнікаў рэйтынгаў да афіцыйных статыстычных дадзеных, неабходных для разліку пазіцый у рэйтынгах WEF і IMD.

Разам з гэтым існуюць іншыя ацэнкі канкурэнтаздольнасці Беларусі, праведзеныя па метадалогіі WEF (гл. Акулич, Валетко, Навродский, Сушкевич, 2015). Гэтыя ацэнкі дэманструюць, што калі б Беларусь была ўключаная ў рэйтынг WEF ў 2014 годзе, яна заняла б толькі 55-е месца побач з такімі краінамі, як Мексіка і Коста-Рыка⁵. Належачы на гэтую ацэнку, можна зрабіць выснову, што меры па павышэнні краінавай канкурэнтаздольнасці, прадугледжаныя ў Праграме I, апынуліся недастатковымі для таго, каб Беларусь трапіла ў топ-30 краін рэйтыngu WEF.

Можна меркаваць, што палепшыць пазіцыі Беларусі ў рэйтыngu WEF – да 30-га месца – не атрымалася з дзвюх прычын. Першая – няправільны выбар напрамкаў дзейнасці і / або няправільнае фармуляванне мэтай і задач праграмных дакументаў урада. Іншымі словамі, дзяржаўныя ведамствы маглі *няправільна выбраць ці ўпусціць* некаторыя напрамкі дзейнасці, праца ў якіх павінна была прывесці да павышэння краінавай канкурэнтаздольнасці Беларусі. Другая – няправільная распрацоўка канкрэтных мер у межах гэтых напрамкаў або неэфектыўная імплементацыя такіх мер.

У дадзенай працы мы засяродзіліся менавіта на аналізе адпаведнасці напрамкаў дзейнасці, а таксама мэтай і задач дзяржпраграм развіцця Беларусі тым сферам, у якіх уладам неабходна прыкладаць найбольшыя намаганні для павышэння краінавай канкурэнтаздольнасці. Аналіз працэсу *распрацоўкі і імплементацыі* мер па павышэнні канкурэнтаздольнасці выходзіць за межы дадзенай працы з дзвюх прычын.

Па-першае, спецыфіка сістэмы прыняцця рашэнняў у Беларусі прыводзіць да таго, што распрацоўка заканадаўчых мер і іх імплементацыя далёка не заўсёды адпавядаюць мэтам і задачам праграмных дакументаў і збольшага з'яўляюцца сітуацыйнымі і накіраванымі на вырашэнне імгненых задач.

Па-другое, аналіз працэсу імплементацыі канкрэтных мер трапляе ў катэгорыю аналізу эфектыўнасці рэалізацыі дзяржаўных праграм і патрабуе асобнага даследавання, якое выходзіць за межы поля краінавай канкурэнтаздольнасці. Кратка сказаўшы, гэта праца прысвечаная ідэнтыфікацыі прабелаў, якія ўтварыліся пры распрацоўцы мер па павышэнні канкурэнтаздольнасці Беларусі.

Зразумела, галоўнай мэтай рэалізацыі дзяржаўных праграм развіцця з'яўляецца не столькі рост краінавай канкурэнтаздольнасці, колькі дасягненне мэтавых паказчыкаў сацыяльна-эканамічнага развіцця краіны. Таму далейшы аналіз рабіўся на аснове таго, чаго не хапае

² Дакладней, у Праграму дзейнасці Урада РБ у 2011–2015 гадах (далей – Праграма I; гл. Праграма дзейнасці Урада Рэспублікі Беларусь на 2011–2015 гады. Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь, пастанова №216).

³ Далей – WEF.

⁴ Далей – IMD.

⁵ Пры гэтым рост пазіцыі ў рэйтыngu (калі б Беларусь была ў яго ўключана) склаў бы 6 пазіцый у параўнанні з 2012 годам.

дзяржпраграмам у частцы мэтай і задач і што магло б дадаткова спрыяць росту краінавай канкурэнтаздольнасці Беларусі. Уключэнне гэтых сфер дзейнасці ў наступныя дзяржпраграмы развіцця патэнцыйна дапаможа паскорыць у Беларусі тэмпы росту ўзроўню краінавай канкурэнтаздольнасці.

Паколькі ў Праграме дзейнасці Урада на 2011–2015 гады была закладзена мэта па павышэнні пазіцый Беларусі ў рэйтынгу канкурэнтаздольнасці WEF, далейшы аналіз будзеца на аснове тэарэтычных дапушчэнняў і выкладак метадалогіі гэтага рэйтынгу.

Праца структураваная наступным чынам.

У першай частцы прыводзіцца класіфікацыя краінавых эканомік на аснове метадалогіі рэйтынгу канкурэнтаздольнасці WEF. У адпаведнасці з гэтай класіфікацыяй вызначаецца тып эканомікі, да якой адносіцца эканоміка Беларусі, а таксама складнікі канкурэнтаздольнасці, паляпшэнне паказчыкаў па якіх найбольш важнае для росту канкурэнтаздольнасці Беларусі. Акрамя таго, першая частка змяшчае апісанне аналітычнай метадыкі, якая выкарыстоўваецца ў другой частцы для аналізу дзяржаўных праграм развіцця.

У другой частцы робіцца аналіз дзяржаўных праграм развіцця: частка сфакусаваная на пошуку ў праграмах напрамкаў дзейнасці, мэтай і задач, накіраваных на паляпшэнне параметраў складнікаў канкурэнтаздольнасці па метадалогіі WEF, апісаных у першай частцы работы.

У заключэнні прыведзеныя асноўныя высновы.

1. Аналітычная рамка

У гэтай частцы працы апісаны падыход рэйтынгу WEF да класіфікацыі краінавых эканомік, і на яго аснове вызначаны складнікі канкурэнтаздольнасці, паляпшэнне паказчыкаў якіх у першую чаргу важнае для Беларусі. Гэтая частка таксама змяшчае апісанне аналітычнага метаду, які ў далейшым будзе ўжывацца для аналізу дзяржаўных праграм.

Паводле метадалогіі WEF, высокі ўзровень канкурэнтаздольнасці краіны залежыць ад паляпшэння паказчыкаў у дванаццаці складніках канкурэнтаздольнасці. Значнасць кожнага складніка для выніковага ўзроўню канкурэнтаздольнасці залежыць ад таго, на якой з трох стадыяў развіцця знаходзіцца эканоміка краіны (падрабязней аб метадалогіі WEF гл. Автушко-Сикорский, 2015).

Першая стадыя развіцця эканомікі характарызуецца ростам за кошт таннасці рэсурсаў, якімі яна валодае. Такімі рэсурсамі, у першую чаргу, з'яўляюцца мінеральныя рэсурсы і вялікі аб'ём таннай працоўнай сілы. Другая стадыя характарызуецца ступенню развіцця эканомікі, пры якой краіна вычэрпвае запасы росту, даступныя за кошт танных рэсурсаў, у выніку чаго ёй неабходна рабіць акцэнт на павышэнні эфектыўнасці вытворчасці: аўтаматызацыі прадпрыемстваў, паляпшэнні якасці тавараў і павышэнні адукацыі рабочай сілы. Вычарпаўшы рэсурсы росту за кошт эфектыўнасці, краіне неабходны пераход на трэцюю, інавацыйную стадыю. Краіны, эканомікі якіх рухаюць інавацыі, у першую чаргу павышаюць канкурэнтаздольнасць за кошт «вываду» на рынак унікальных тэхналогій, тавараў або паслуг, стварэнне якіх становіцца магчымым за кошт інавацый – як тэхналагічных, так і нематэрыяльных.

Метадалогія рэйтынгу WEF вызначае класіфікацыю краін у залежнасці ад узроўню ВУП на душу насельніцтва⁶, падраздзяляючы краіны па наступным прынцыпе.

Табліца 1.1. Вага фактараў канкурэнтаздольнасці і крытэрыі аднясення эканомікі да канкрэтнага тыпу

	Стадыя развіцця эканомікі				
	Рух фактарамі вытворчасці	Транзіт ад стадыі 1 да стадыі 2	Рух фактарамі эфектыўнасці	Транзіт ад стадыі 2 да стадыі 3	Рух фактарамі інавацый
ВУП на душу насельніцтва, тыс. даляраў	< 2000	2000 – 2999	3000 – 8999	9000 – 17000	>17000
Вага для фактараў прадукцыйнасці	60%	40%-60%	40%	20%-40%	20%
Вага для фактараў эфектыўнасці	35%	35%-50%	50%	50%	50%
Вага для фактараў інавацый	5%	5%-10%	10%	10%-30%	30%

Крыніца: WEF, 2015.

⁶ Выключаючы эканомікі, залежныя ад экспарту рэсурсаў. У выпадку, калі аб'ём экспарту рэсурсаў складае 70% і больш ад агульнага аб'ёму экспарту, эканоміка лічыцца кіраванай фактарамі эфектыўнасці вытворчасці.

Фармальна, паводле класіфікацыі WEF, Беларусь знаходзіцца ў пераходнай стадыі – паміж эканомікай, якую рухаюць фактары эфектыўнасці, і інавацыйнай эканомікай.

Табліца 1.2. ВУП на душу насельніцтва па парытэце пакупніцкай здольнасці, 2005-2014 гады

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ВУП на душу насельніцтва, тыс. даляраў	9619	10980	12317	13905	14072	15369	16589	17208	17623	18177

Крыніца: МВФ.

У залежнасці ад стадыі развіцця эканомікі, на якой знаходзіцца краіна, меры па павышэнні канкурэнтаздольнасці павінны быць накіраваныя на дасягненне поспеху ў складніках аднаго з трох фактараў росту канкурэнтаздольнасці: фактару прадукцыйнасці, фактару эфектыўнасці або фактару інавацый. Складнікі, у сваю чаргу, дзеляцца на некалькі параметраў.

Для павышэння ўзроўню краінавай канкурэнтаздольнасці Беларусі неабходна засяродзіцца на паляпшэнні паказчыкаў у складніках фактараў прадукцыйнасці і эфектыўнасці.

Табліца 1.3. Тыпалогія краінавых эканомік і фактары канкурэнтаздольнасці па метадалогіі Сусветнага эканамічнага форуму (урывак табліцы)

Фактары росту эканомікі	Складнікі фактараў росту / Параметры складнікаў⁷	Тып эканомікі
Фактары прадукцыйнасці	Інстытуты <ul style="list-style-type: none"> Эфектыўнасць інстытутаў улады Карупцыя і барацьба з ёй Вяршэнства права і якасць кіравання 	Эканоміка, якую рухаюць фактары вытворчасці
	Інфраструктура <ul style="list-style-type: none"> Агульная колькасць інфраструктуры Якасць дарог і партоў Якасць лагістыкі 	
	Макраэканамічнае асяроддзе <ul style="list-style-type: none"> Інфляцыя Баланс бюджэту Памер дзярждоўгу Крэдытны рэйтынг краіны 	
	Ахова здароўя і базавая адукацыя <ul style="list-style-type: none"> Працягласць жыцця Дзіцячая смяротнасць Захворванне на ВІЧ, сухоты і малярыю Якасць пачатковай адукацыі і яе ахоп 	

⁷ У большасці выпадкаў параметры складнікаў канкурэнтаздольнасці аб'яднаныя ў рамках катэгорый. Напрыклад, параметр «Даступнасць электрычнасці» як складнік інфраструктуры ўключаны намі ў параметр «Агульная якасць інфраструктуры». Дэтальны спіс параметраў гл. у WEF, 2015.

Фактары эфектыўнасці	Вышэйшая адукацыя <ul style="list-style-type: none"> • Ахоп вышэйшай адукацыяй • Якасць падрыхтоўкі па тэхнічных навуках • Якасць падрыхтоўкі менеджменту • Доступ да інтэрнэту ва ўстановах адукацыі • Даступнасць паслуг перападрыхтоўкі і павышэння кваліфікацыі • Даступнасць інфраструктуры для даследаванняў • Кваліфікацыя выкладчыцкага складу 	Эканоміка, якую рухае эфектыўнасць вытворчасці
	Эфектыўны рынак <ul style="list-style-type: none"> • Узровень канкурэнцыі і эфектыўнасць антыманапольнага заканадаўства • Узровень падаткаў • Уплыў бізнес-заканадаўства на ПЗІ 	
	Эфектыўны рынак працы <ul style="list-style-type: none"> • Гнуткасць ва ўсталяванні заробку • Простасць найму і звальнення супрацоўнікаў • Заробкі і прадукцыйнасць працы • Здольнасць краіны ўтрымліваць таленты • Суадносіны заробку і прадукцыйнасці працы 	
	Фінансавыя інстытуты <ul style="list-style-type: none"> • Даступнасць фінансавых паслуг • Даступнасць атрымання крэдытаў • Устойлівасць банкаў • Даступнасць венчурнага інвеставання 	
	Тэхналагічная пісьменнасць <ul style="list-style-type: none"> • Даступнасць апошніх тэхналогій • Колькасць інтэрнэт-карыстальнікаў • Шырыня знешняга інтэрнэт-канала • Колькасць карыстальнікаў мабільнай сувязі 	
	Памер рынку збыту <ul style="list-style-type: none"> • Экспарт у працэнтах ад ВУП • ВУП па парытэце пакупніцкай здольнасці 	

Крыніца: WEF, 2015.

Далей у якасці адзінак аналізу выбраны найбольш буйныя дзяржаўныя праграмы развіцця, а таксама спадарожныя ім сектаральныя праграмы, якія з'яўляліся з 2011 года, калі павелічэнне краінавай канкурэнтаздольнасці ўпершыню было ўключана ў Праграму дзейнасці Урада РБ. У спіс асноўных аналізаваных праграм у дадзеным даследаванні ўключаныя: 1) Праграма дзейнасці Урада РБ на 2011–2015 гады, 2) Праграма сацыяльна-эканамічнага развіцця РБ на 2011–2015 гады⁸ (далей – Праграма I і Праграма II). Гэтыя праграмы з'яўляюцца самымі маштабнымі і ўключаюць у сябе найбольшую колькасць напрамкаў дзейнасці сацыяльна-эканамічнага развіцця. Для кожнага складніка Праграм аналіз будзе ажыццяўляцца па наступнай лагічнай схеме:

⁸ Праграма сацыяльна-эканамічнага развіцця Рэспублікі Беларусь на 2011–2015 гады. Указ Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь №136.

Дыяграма 1.1. Лагічная схема наступнага аналізу

У выпадку, калі параметры і/або складнікі фактараў прадукцыйнасці і эфектыўнасці не будуць выяўленыя ў Праграмах I і II, пошук будзе працягнуты ў сектаральнай падпраграмах. Складнікі і іх параметры, не ўлічаныя ні на адным з узроўняў дзяржпланавання, будуць разглядацца як не заўважаныя пункты росту краінавай канкурэнтаздольнасці Беларусі.

2. Аналіз праграм развіцця

Праграма I⁹ сфакусаваная на 25 асноўных напрамках (гл. поўны спіс у Дадатку I). З іх 13 напрамкаў наўпрост ці ўскосна звязаныя з паляпшэннем складнікаў канкурэнтаздольнасці, неабходных для эканомікі, якую рухаюць фактары эфектыўнасці і прадукцыйнасці. У лік гэтых напрамкаў уваходзяць:

- 1) фарміраванне спрыяльнага інстытуцыйнага асяроддзя для развіцця бізнесу;
- 2) развіццё канкурэнцыі і эфектыўная антыманапольная палітыка;
- 3) падтрымка прадпрымальніцтва і фарміраванне дзяржаўна-прыватнага партнёрства;
- 4) развіццё фінансавага сектара;
- 5) грашова-крэдытная палітыка;
- 6) бюджэтна-падатковая палітыка;
- 7) транспарт;
- 8) інфармацыйна-камунікацыйныя тэхналогіі;
- 9) працоўныя адносіны;
- 10) ахова здароўя;
- 11) адукацыя;
- 12) прыцягненне прамых замежных інвестыцый;
- 13) стымуляванне экспарту.

Праграма II засяроджваецца на 23 асноўных напрамках (гл. поўны спіс у Дадатку II), 9 з якіх наўпрост ці ўскосна звязаныя з паляпшэннем складнікаў канкурэнтаздольнасці, неабходных для эканомікі, якую рухаюць фактары эфектыўнасці і прадукцыйнасці:

- 1) умацаванне здароўя і павышэнне якасці медыцынскіх паслуг;
- 2) адукацыя;
- 3) занятасць і рынак працы;
- 4) стымуляванне развіцця прадпрымальніцтва і дзелавой актыўнасці;
- 5) бюджэтна-падатковая палітыка;
- 6) грашова-крэдытная палітыка;
- 7) развіццё фінансавых рынкаў;
- 8) цэнавая і антыманапольная палітыка;
- 9) знешнеэканамічная дзейнасць.

Групаванне гэтых напрамкаў са складнікамі росту канкурэнтаздольнасці, апісанымі ў табліцы 1.3, дае наступную разбіўку адпаведнікаў:

Табліца 1.4. Адпаведнасць напрамкаў Праграм I і II складнікам канкурэнтаздольнасці

Фактары росту эканомікі	Складнікі фактараў росту	Адпаведны напрамак у Праграмах I і II ^{10, 11}
Фактар прадукцыйнасці	Інстытуты	Фарміраванне інстытуцыйнага асяроддзя для развіцця бізнесу

⁹ Як адзначалася раней, пад Праграмай I мы разумеем Праграму дзейнасці Урада РБ на 2011–2015 гады.

¹⁰ Праз кропку з коскай пададзены назвы адпаведных напрамкаў у Праграме I і II адпаведна. У некаторых выпадках назвы напрамкаў цалкам супадаюць.

¹¹ Пад адпаведнымі напрамкамі мы разумеем тыя напрамкі, якія (хоць бы часткова) уключаюць у сябе мэты, задачы і меры па паляпшэнні паказчыкаў у адзначаных у табліцы складніках канкурэнтаздольнасці.

	Інфраструктура	Транспарт, інфармацыйна-камунікацыйныя тэхналогіі
	Макраэканамічнае асяроддзе	Грашова-крэдытная палітыка, бюджэтна-падатковая палітыка; грашова-крэдытная палітыка, бюджэтна-падатковая палітыка
	Ахова здароўя і базавая адукацыя	Ахова здароўя, адукацыя; умацаванне здароўя і павышэнне якасці медыцынскіх паслуг, адукацыя
Фактары эфектыўнасці	Вышэйшая адукацыя	Адукацыя
	Эфектыўны рынак	Развіццё канкурэнцыі і эфектыўная антыманапольная палітыка, прыцягненне ПЗІ; коштавая і антыманапольная палітыка
	Эфектыўны рынак працы	Працоўныя адносіны
	Фінансавыя інстытуты	Развіццё фінансавага сектара; развіццё фінансавых рынкаў
	Тэхналагічная пісьменнасць	Інфармацыйна-камунікацыйныя тэхналогіі
	Памер рынку збыту	Рост экспарту; знешнеэканамічная дзейнасць

У наступным аналізе разглядаецца, наколькі тыя ці іншыя напрамкі праграм і прадугледжаныя ў іх мэты і задачы адпавядаюць патрабаванням, закладзеным у складнікі фактараў росту канкурэнтаздольнасці па метадалогіі WEF. У ідэале мэты напрамкаў дзейнасці праграм павінны прадугледжваць паляпшэнне ва ўсіх складніках.

2.1. Інстытуты

Інстытуты як складнік росту канкурэнтаздольнасці ў метадалогіі WEF патрабуе паляпшэння паказчыкаў па чатырох параметрах:

- эфектыўнасць інстытутаў улады;
- карупцыя і барацьба з ёй;
- якасць працы органаў правапарадку;
- вяршэнства права і якасць кіравання.

У межах Праграмы I толькі адзін з яе напрамкаў у той ці іншай меры накіраваны на ўдасканаленне інстытутаў – фарміраванне спрыяльнага інстытуцыйнага асяроддзя для бізнесу.

Мэта дзейнасці ў гэтым кірунку ў Праграме I заяўлена як «забеспячэнне інавацыйнага развіцця і канкурэнтаздольнасці нацыянальнай эканомікі, а таксама павышэнне эфектыўнасці дзейнасці органаў дзяржкіравання». Дасягнуць гэтай мэты ўлады мяркуюць за кошт аптымізацыі структуры органаў дзяржкіравання і змены сістэмы эканамічнага

планавання, што дасць магчымасць перайсці ад адміністрацыйнай сістэмы кіравання да сістэмы, заснаванай на рынковых механізмах і ўскосным умяшальніцтве дзяржавы, пры якім дзяржава ў першую чаргу займаецца выпраўленнем т. зв. «правалаў рынку».

У мэтах і задачах гэтага напрамку закладзеныя супярэчнасці. З аднаго боку, мэтай гэтага напрамку Праграмы I з'яўляецца пераход да механізмаў ускоснага рэгулявання з боку дзяржавы, з другога – дасягненне гэтага прадугледжана за кошт *пашырэння паўнамоцтваў* дзяржорганаў у пэўных галінах дзейнасці. Акрамя таго, апісанне мер па рэалізацыі гэтага напрамку не ўтрымлівае ў сабе канкрэтных тлумачэнняў таго, якім чынам мяркуецца ажыццявіць змяненне структуры органаў эканамічнага кіравання для іх аптымізацыі. Таксама не дадзена апісанне таго, як менавіта прапанаваныя меры павінны паўплываць на інстытуцыйнае асяроддзе бізнесу.

Высвятленне гэтых пытанняў павінна было быць дадзена ў «Праграме развіцця малога і сярэдняга прадпрымальніцтва ў Рэспубліцы Беларусь на 2013–2015 гады» (далей – праграма развіцця СМП). Праграма развіцця СМП – гэта галіновая праграма, якая прадугледжвала больш разгорнутае апісанне мер па стварэнні спрыяльнага інстытуцыйнага асяроддзя для бізнесу і выступала як свайго роду «праграма падтрымкі» для гэтага напрамку дзейнасці Праграмы I¹².

Аднак кірунак на рэструктурызацыю і аптымізацыю дзяржорганаў не ўключаны ў праграму развіцця СМП, а кірунак на змяненне інстытуцыйных і прававых умоў абмяжоўваецца мерамі па распрацоўцы закона аб дзяржаўна-прыватным партнёрстве і абстрактным «спрашчэннем адміністрацыйных працэдур». Пры гэтым сама праграма развіцця СМП была прынятая толькі ў 2013 годзе – праз два гады пасля прыняцця Праграмы дзейнасці ўрада.

Адначасова з гэтым, акрамя напрамкаў па фарміраванні спрыяльнага інстытуцыйнага асяроддзя для развіцця бізнесу, Праграма I не ўтрымлівае ў сабе іншых напрамкаў, накіраваных на павышэнне якасці функцыянавання інстытутаў.

У сваю чаргу, Праграма II утрымлівае цэлую главу, якая прадугледжвае павышэнне якасці працы інстытутаў – «Мадэрнізацыя эканамічных інстытутаў і сістэмы дзяржаўнага кіравання». Аднак 4 з 5 частак гэтай главы адносяцца не да інстытутаў як да складнікаў канкурэнтаздольнасці, а да складнікаў фінансавых інстытутаў (раздзел «Развіццё фінансавых рынкаў»), макраэканамічнага асяроддзя (раздзелы «Бюджэтна-падатковая палітыка» і «Грашова-крэдытная палітыка») і эфектыўнага рынку (раздзел «Цэнавая і антыманапольная палітыка»). Гэта не азначае аўтаматычна, што ў Праграме II не прадугледжана дзейнасць па павышэнні якасці інстытутаў: вышэйпералічаныя раздзелы могуць уключаць у сябе напрамкі, мэты і задачы, накіраваныя на павышэнне якасці некаторых *сектаральных* інстытутаў (напрыклад, інстытутаў фінансавага рэгулявання).

Названыя часткі сапраўды засяроджваюць увагу на некаторых вузкасектаральных і абмежаваных інстытуцыйных змяненнях. Раздзел бюджэтна-падатковай палітыкі ўключае ў сябе спрашчэнне працэдур збірання падаткаў і збораў, падатковага адміністравання і кантролю, а таксама аптымізацыю бюджэтных расходаў рэспублікі і зніжэнне дзярждоўгу. Раздзел развіцця фінансавых інстытутаў прадугледжвае ўдасканаленне інстытуцыйнай структуры банкаўскага сектара за кошт зніжэння яго канцэнтрацыі, прыцягнення прыватных інвестараў, а таксама ўдасканалення прудэнцыянальных патрабаванняў і наглядных працэдур. Раздзел цэнавай і антыманапольнай палітыкі, апроч іншага, прадугледжвае ліквідацыю перакрываванага субсідзіравання пры аплаце энерганосьбітаў. У сваю чаргу, раздзел грашова-крэдытнай палітыкі не накіраваны на інстытуцыйныя змены і прадугледжвае дзейнасць выключна ў межах паляпшэння макраэканамічнага асяроддзя:

¹² Аб Праграме дзяржаўнай падтрымкі малога і сярэдняга прадпрымальніцтва ў Рэспубліцы Беларусь на 2013–2015 гады. Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь, Пастанова №1242.

забеспячэнне ўстойлівасці курсу рубля, стрымліванне інфляцыі і правядзенне эфектыўнай манетарнай палітыкі.

У адрозненні ад Праграмы I, Праграма II надае значна большую ўвагу *эканамічным* інстытутам: гэтаму прысвечаны раздзел «Стымуляванне развіцця прадпрымальніцтва і дзелавой актыўнасці». Дадзеная частка ўлічвае наступныя напрамкі дзейнасці ў межах удасканалення эканамічных інстытутаў: 1) спрашчэнне працэдур сертыфікацыі, ліцэнзавання і стандартызацыі, 2) стварэнне сістэмы венчурных фондаў і лізінгавых кампаній, 3) удасканаленне кантрольна-нагляднай дзейнасці, 4) удасканаленне структуры кіравання дзяржуласнасцю.

У той жа час, сектаральныя праграмы (за выключэннем ужо згаданай праграмы развіцця СМП), накіраваныя на павышэнне якасці інстытутаў, адсутнічаюць. Дакладней, у перыяд з 2011 па 2015 год такія праграмы і планы не зацвярджаліся.

Праграмы I і II не ўключаюць у сябе напрамкі па барацьбе з карупцыяй. Аднак план дзейнасці, мэты і задачы гэтага напрамку прапісаныя ў «Праграме па барацьбе са злачыннасцю і карупцыяй на 2013–2015 гады»¹³ і прадугледжваюць не толькі ўзмацненне процідзеяння карупцыі, але і ўдасканаленне ўжо існуючых мер.

Такім чынам, у галіне паляпшэння інстытуцыйнага асяроддзя Праграмы I і II абмяжоўваюцца толькі мерамі па паляпшэнні некаторых інстытутаў эканамічнага ўпраўлення (пералічаных вышэй). Праграмы не ўтрымліваюць у сабе напрамкаў дзейнасці, сфакусаваных на змене інстытутаў дзяржаўнага кіравання, павышэнні якасці кіравання і эфектыўнасці інстытутаў у цэлым, а таксама на забеспячэнні вяршэнства права.

2.3. Інфраструктура

Інфраструктура як складнік росту канкурэнтаздольнасці па метадалогіі WEF патрабуе працы па наступных параметрах:

- агульная якасць інфраструктуры;
- якасць дарог і партоў¹⁴;
- якасць лагістыкі;
- якасць інфраструктуры аэрапортаў.

Непасрэдна ў Праграме I¹⁵ на гэтых паказчыках сфакусаваны напрамак развіцця транспарту.

Меры па дасягненні мэтай і задач гэтага напрамку, запланаваныя ў Праграме I, факуюцца ў асноўным на развіцці фізічнай інфраструктуры транспарту, г. зн. на паляпшэнні паказчыкаў у **параметрах якасці дарог, агульнай якасці інфраструктуры і якасці інфраструктуры аэрапортаў**. У гэты напрамак Праграмы ўключаныя меры па будаўніцтве дарог, укараненні новых тэхналогій і ўвядзенні ў эксплуатацыю новага транспарту. Праграма I таксама факуюцца на ўдасканаленні чыгуначнай фізічнай інфраструктуры (будаўніцтве чыгуначных галін і транспартным перааснашчэнні) і дарожнай фізічнай інфраструктуры (будаўніцтве і мадэрнізацыі аўтадарог, паляпшэнні структуры аб'ектаў прыдарожнага сэрвісу і будаўніцтве лагістычных цэнтраў).

У меншай ступені Праграма I накіраваная на паляпшэнне якасці **інфраструктуры аэрапортаў** (у Праграме адзначаецца толькі будаўніцтва дадатковай узлётнай паласы Нацыянальнага аэрапорта і стварэнне там лагістычнага цэнтра) і яшчэ ў меншай – на ўдасканаленне працэдур і практык менеджменту і кіравання транспартнай і лагістычнай

¹³ Праграма па барацьбе са злачыннасцю на 2013–2015 гады. Міністэрства ўнутраных спраў Рэспублікі Беларусь.

¹⁴ Частка па якасці інфраструктуры партоў будзе выключана з пошуку, паколькі Беларусь не мае выхаду да мора, а рачная інфраструктура не прадстаўляе вялікай значнасці для транспартнай сістэмы.

¹⁵ Асобныя напрамкі, якія прадугледжваюць паляпшэнне інфраструктуры, у Праграме II адсутнічаюць.

сістэмай краіны. У сваю чаргу, закон №223 «Аб некаторых мерах па будаўніцтве і рэканструкцыі аб'ектаў Нацыянальнага аэрапорта Мінск»¹⁶, які мог бы больш шырока і дэталёва вызначыць меры па развіцці Нацыянальнага аэрапорта, фактычна толькі зацвярджае інвестыцыйны праект па ўкараненні ўдасканаленняў, указаных у Праграме I.

Пры гэтым, як ужо адзначалася раней¹⁷ у аглядзе паказчыкаў Беларусі ў рэйтынгах транспартнай інфраструктуры, адной з галоўных прычын нізкага ўзроўню развіцця транспартнай інфраструктуры з'яўляецца не столькі праблема з фізічнай інфраструктурай, колькі складанасці з лагістыкай: нізкая якасць лагістычных паслуг, даўжыня транспартных ланцужоў, складанасці з афармленнем транзітных дакументаў. Такім чынам, напрамак развіцця транспарту, прапісаны ў Праграме, толькі часткова накіраваны на паляпшэнне транспартнай інфраструктуры ў тым выглядзе, у якім гэта неабходна для павелічэння краінавай канкурэнтаздольнасці.

Дзейнасць у напрамку развіцця транспартнай інфраструктуры, аднак, больш падрабязна распісаная ў Праграме развіцця транзітнага патэнцыялу Беларусі на 2011–2015 гады¹⁸.

Напрамкі дзейнасці Праграмы развіцця транзітнага патэнцыялу, а таксама яе мэты і задачы прадугледжваюць наступныя складнікі развіцця транспартнай інфраструктуры:

- 1) Развіццё фізічнай інфраструктуры: дарог, транспарту, а таксама фізічнай сэрвіснай інфраструктуры (аўтаматызацыя пунктаў пропуску, пунктаў продажу білетаў і г. д.).
- 2) Развіццё міжнароднага супрацоўніцтва ў галіне кіравання і каардынавання перавозак.
- 3) Уніфікацыя нарматыўнай базы перавозак з краінамі-удзельніцамі Мытнага саюза, а таксама развіццё супрацоўніцтва і каардынацыі па паляпшэнні сістэмы кіравання транспартам.
- 4) Развіццё і мадэрнізацыя пунктаў прыдарожнага сэрвісу.
- 5) Распрацоўка і мадэрнізацыя інфармацыйна-кіраўнічых тэхналогій у галіне лагістыкі (у тым ліку пунктаў памежнага і мытнага кантролю).
- 6) Развіццё і мадэрнізацыя наземнай структуры навігацыі і назірання.
- 7) Будаўніцтва лагістычных цэнтраў у межах адзінай лагістычнай сеткі ЕўрАзЭС.
- 8) Укараненне новых інфармацыйных тэхналогій па кіраванні перамяшчэннем транспарту, у тым ліку паветранага.

Аднак Праграма развіцця транзітнага патэнцыялу не ўключае ў сябе два важныя напрамкі дзейнасці, якія ў ідэале павінны спрыяць развіццю транспартнай інфраструктуры. Па-першае, спрашчэнне мытных і памежных працэдур: праграма факусуецца толькі на тэхнічным перааснашчэнні пунктаў пропуску. Па-другое, праграма не ўключае ў сябе пункт аб распрацоўцы заканадаўства, якое ў перспектыве спрыяла б развіццю фірмаў, якія аказваюць лагістычныя паслугі ў Беларусі.

Такім чынам, параметры інфраструктуры як складнік канкурэнтаздольнасці, хоць і не ўлічаныя ў Праграме I, але дэталёва распісаныя ў сектаральнай Праграме развіцця транзітнага патэнцыялу Беларусі. Аднак у гэтай праграме таксама ёсць прабелы, звязаныя з улікам дзейнасці па паляпшэнні лагістыкі як элемента транспартнай інфраструктуры, і не ў дастатковай меры ўлічаны параметр развіцця інфраструктуры аэрапортаў.

2.4. Макраэканамічнае асяроддзе

Макраэканамічнае асяроддзе як складнік росту канкурэнтаздольнасці патрабуе паляпшэння паказчыкаў па наступных параметрах:

¹⁶ Аб некаторых мерах па будаўніцтве і рэканструкцыі аб'ектаў Нацыянальнага аэрапорта Мінск. Указ Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь № 223.

¹⁷ Гл. Автушко-Сикорский, 2015.

¹⁸ Дзяржаўная праграма развіцця вышэйшай адукацыі на 2011–2015 гады. Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь, пастанова №893.

- інфляцыя;
- баланс бюджэту;
- памер дзярждоўгу;
- крэдытны рэйтынг краіны.

Непасрэдна ў Праграмах I і II на гэтых паказчыках сфаксаваныя напрамкі грашова-крэдытнай і бюджэтнай палітык¹⁹. Пры гэтым усе параметры канкурэнтаздольнасці для складнікаў макраэканамічнага асяроддзя прадугледжаныя ў Праграмах I і II. Вышэйпаказаныя напрамкі Праграм прадугледжваюць:

- Стварэнне сістэмы эфектыўнага кіравання дзярждоўгам і павышэнне эфектыўнасці выкарыстання пазык.
- Зніжэнне памеру дзярждоўгу рэспублікі.
- Памяншэнне дэфіцыту кансалідаванага бюджэту.
- Павышэнне эфектыўнасці расходавання бюджэтных сродкаў.
- Падтрыманне нізкіх тэмпаў інфляцыі.
- Павышэнне суверэннага крэдытнага рэйтыngu і пазіцыі Беларусі ў класіфікацыі краінавых крэдытных рызык АЭСР.

Такім чынам, параметры складнікаў макраэканамічнай асяроддзя цалкам улічаныя ў Праграмах I і II.

2.5. Ахова здароўя і базавая адукацыя

Складнік аховы здароўя і базавай адукацыі прадугледжвае паляпшэнне паказчыкаў па наступных параметрах:

- працягласць жыцця;
- дзіцячая смяротнасць;
- захворванне на ВІЧ, сухоты і малярыю²⁰;
- якасць пачатковай адукацыі і ахоп ёю.

На паляпшэнне паказчыкаў у гэтым складніку накіраваныя наступныя напрамкі Праграмы I і II:

- павышэнне ўзроўню і якасці жыцця насельніцтва (Праграма I);
- дэмаграфічная бяспека (Праграма I);
- дэмаграфічная бяспека і ўмацаванне інстытута сям'і (Праграма II);
- умацаванне здароўя і павышэнне якасці медыцынскіх паслуг (Праграма II);
- адукацыя (Праграма I і II).

Параметр **працягласці жыцця** ўлічаны ў напрамках дзейнасці Праграм I і II. Праграма I прадугледжвае меры, накіраваныя на павелічэнне чаканай працягласці жыцця за кошт зніжэння заўчаснай смяротнасці, а таксама меры па агульным умацаванні здароўя насельніцтва, у тым ліку за кошт выкаранення шкодных звычак (алкагалізму і курэння) і павелічэння даступнасці медыцынскіх паслуг для насельніцтва.

Праграма II таксама ўлічвае параметр працягласці жыцця за кошт дасягнення мэтай па развіцці інфраструктуры медыцынскіх паслуг і павышэння іх даступнасці, зніжэння заўчаснай смяротнасці і павелічэння чаканай працягласці жыцця насельніцтва, укаранення новых эфектыўных метадаў прафілактыкі захворванняў.

Хоць Праграмы I і II не ўтрымліваюць у сабе напрамкаў дзейнасці, непасрэдна накіраваных на зніжэнне **дзіцячай смяротнасці**, мы расцэньваем гэты параметр канкурэнтаздольнасці

¹⁹ У Праграмы I і II закладзеныя напрамкі дзейнасці з ідэнтычнымі назвамі.

²⁰ Узровень захворвання малярыяй будзе выключаны з пошуку ў Праграмах I і II, паколькі гэта захворванне вельмі нетыповае для Беларусі.

як улічаны за кошт ускосных мер. Так, напрамкі Праграм (як ужо паказвалася вышэй) накіраваныя на зніжэнне заўчаснай смяротнасці (што прадугледжвае зніжэнне смяротнасці дзяцей, у тым ліку немаўлятаў) і ўтрымліваюць у сабе меры па ахове здароўя маці і дзіцяці.

У той жа час, Праграмы I і II ніяк не ўлічваюць параметр па зніжэнні **захворванняў на ВІЧ і сухоты**. Праграмы ўключаюць у сябе толькі агульны кірунак на зніжэнне хранічных захворванняў. Асобныя меры па зніжэнні захворвання на ВІЧ і сухоты не прапісаныя.

Меры па зніжэнні ўзроўню захворвання на ВІЧ і сухоты прадугледжаныя ў дзвюх сектаральнай праграмах Міністэрства аховы здароўя: Дзяржаўнай праграме «Сухоты» на 2010–2014 гады²¹ і Дзяржаўнай праграме прафілактыкі ВІЧ-інфекцыі на 2011–2015 гады²². Дзяржаўная праграма «Сухоты» накіраваная на зніжэнне смяротнасці і частаты захворвання на сухоты (на 1 і 2 працэнты на год адпаведна) і накіраваная на тэхнічную мадэрнізацыю і пераабсталяванне сухотных дыспансераў і прафілактычных устаноў. Дзяржпраграма прафілактыкі ВІЧ-інфекцыі накіравана на зніжэнне ўзроўню захворвання на ВІЧ, зніжэнне колькасці выпадкаў заражэння і падаўжэнне тэрміна жыцця грамадзян, якія з'яўляюцца носьбітамі ВІЧ.

Базавая адукацыя як складнік канкурэнтаздольнасці ўлічана ў Праграме I. Праграма прадугледжвае тэхнічную мадэрнізацыю і пераабсталяванне агульнаадукацыйных устаноў, паляпшэнне якасці адукацыі (у першую чаргу за кошт павышэння якасці выкладання моў і тэхналагічнай пісьменнасці) і павышэнне даступнасці агульнаадукацыйных устаноў (з забеспячэннем 100% ахопу пяцігадовых дзяцей дашкольных курсаў, 92% і 85% ахопу дзяцей, якія жывуць у гарадской і сельскай мясцовасці адпаведна агульнай адукацыяй). Праграма II у меншай ступені ўлічвае напрамак базавай адукацыі, факусуючыся на тэхнічным перааснашчэнні ўстаноў адукацыі і павышэнні якасці вывучэння замежных моў.

Такім чынам, параметры аховы здароўя і базавай адукацыі як складнікаў канкурэнтаздольнасці цалкам улічаныя ў Праграмах I і II, а таксама ў сектаральных падпраграмах.

2.6. Вышэйшая адукацыя

Вышэйшая адукацыя як складнік канкурэнтаздольнасці прадугледжвае дзейнасць па паляпшэнні паказчыкаў у наступных параметрах:

- ахоп вышэйшай адукацыяй;
- якасць падрыхтоўкі па тэхнічных навуках;
- якасць падрыхтоўкі менеджменту;
- доступ да інтэрнэту ва ўстановах адукацыі;
- даступнасць паслуг перападрыхтоўкі і павышэння кваліфікацыі;
- даступнасць інфраструктуры для даследаванняў;
- кваліфікацыя выкладчыцкага складу.

У Праграмах I і II за гэты складнік канкурэнтаздольнасці адказвае напрамак пад назвай «Адукацыя» (назва ідэнтычная для абедзвюх Праграм). Асобных напрамкаў, прысвечаных планаванню дзейнасці ў галіне менавіта вышэйшай адукацыі, у Праграмах не прадугледжана.

Параметр **ахопу вышэйшай адукацыяй** ўлічваецца ў Праграмах I і II, якія ўключаюць у сябе як мэту павышэнне колькасці студэнтаў вышэйшых навучальных устаноў у абсалютным значэнні (забеспячэнне падрыхтоўкі 147,5 тыс. спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй і

²¹ Дзяржаўная Праграма «Сухоты» на 2010–2014 гады. Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь, пастанова №11.

²² Дзяржаўная Праграма прафілактыкі ВІЧ-інфекцыі на 2011–2015 гады. Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь.

прыёму ва ўстановы вышэйшай адукацыі 163 тыс. чалавек – Праграма I) і павелічэнне ўдзельнай долі грамадзян, якія маюць вышэйшую адукацыю (да 85% – Праграма II).

Праграмы I і II таксама сфакусаваныя на павелічэнні выпуску спецыялістаў інжынерна-тэхнічнага і інжынерна-тэхналагічнага профіляў і павышэнні якасці выкладання дысцыплін, што чытаюцца студэнтам тэхнічных спецыяльнасцяў, у тым ліку пры атрыманні завочнай адукацыі. Тым самым Праграмы ўлічваюць параметр **якасці падрыхтоўкі па тэхнічных навук**.

Параметр **доступу да інтэрнэту ва ўстановах вышэйшай адукацыі** ўлічваецца ў абедзвюх праграмах. Праграма I прадугледжвае забеспячэнне кожнай установы адукацыі шырокапалосным доступам у інтэрнэт і замену састарэлай камп'ютарнай тэхнікі ў кожнай установе вышэйшай адукацыі. У Праграму II уключаныя меры па ўкараненні ва ўстановах вышэйшай адукацыі сучасных інфармацыйна-камунікацыйных тэхналогій і забеспячэнне іх шырокапалосным доступам у інтэрнэт разам з абнаўленнем наяўных праграмных сродкаў.

Параметр **даступнасці інфраструктуры для даследаванняў** таксама ўлічаны ў абедзвюх праграмах. У Праграме I ён улічаны ўскосна за кошт унясення мер па паляпшэнні матэрыяльна-тэхнічнай базы ўстаноў вышэйшай адукацыі. У большай меры гэты параметр улічаны ў Праграме II, якая ўключае ў сябе мэты па:

- пашырэнні вучэбна-лабараторнай базы вышэйшых навучальных устаноў;
- стварэнні цэнтраў навукова-інавацыйнай дзейнасці і інавацыйных паркаў ва ўстановах вышэйшай адукацыі.

Параметр **кваліфікацыі выкладчыцкага складу** ўлічаны за кошт уключэння ў Праграму I мер па арганізацыі сістэмы стажыроўкі выкладчыкаў унутры краіны і за мяжой і праграм абмену з установамі вышэйшай адукацыі замежных дзяржаў. У Праграме II гэты параметр не ўлічаны ніяк, аднак ён унесены ў Дзяржаўную праграму развіцця вышэйшай адукацыі на 2011–2015 гады. Гэтая праграма ўключае ў сябе меры па «фарміраванні кампетэнтнага прафесарска-выкладчыцкага складу, адпаведнага ўзроўню міжнародных патрабаванняў». Дадзеныя меры ўключаюць у сябе арганізацыю стажыровак выкладчыкаў у «перадавых арганізацыях і навуковых цэнтрах». Акрамя таго, праграма прадугледжвае павышэнне кваліфікацыі выкладчыцкага складу за кошт запрашэння ў беларускія ВНУ выкладчыкаў замежных універсітэтаў і забеспячэння ўдзелу беларускіх навукоўцаў у міжнародных доктарскіх праграмах.

Такім чынам, Праграмы I і II уключаюць у сябе ўсе элементы складніка вышэйшай адукацыі, за выключэннем **якасці падрыхтоўкі менеджменту і даступнасці паслуг перападрыхтоўкі і павышэння кваліфікацыі**.

У сваю чаргу, гэтыя элементы могуць быць уключаныя ў сектаральную праграму Мінадукацыі па развіцці вышэйшай адукацыі на 2011–2015 гады²³. Сапраўды, гэтая праграма ўключае ў сябе напрамак па развіцці бізнес-адукацыі, якая ажыццяўлялася б на англійскай мове на магістарскім узроўні. Аднак гэты напрамак згадваецца ў праграме мімаходзь, і для яго адсутнічае ўказанне спецыфічных мэтай і задач.

Асноўнае развіццё параметр якасці падрыхтоўкі менеджменту атрымлівае ў «Канцэпцыі фарміравання і развіцця сістэмы бізнес-адукацыі ў Рэспубліцы Беларусь»²⁴. Гэтая канцэпцыя актуалізуе і абгрунтоўвае неабходнасць развіцця бізнес-адукацыі ў Беларусі. Аднак Канцэпцыя выпушчана яна параўнальна нядаўна – у жніўні 2015 года – і па сутнасці не з'яўляецца дзяржаўнай праграмай. Канцэпцыя змяшчае ў сабе толькі абгрунтаванне

²³ Дзяржаўная праграма развіцця вышэйшай адукацыі на 2011–2015 гады. Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь, пастанова №893.

²⁴ Канцэпцыя фарміравання і развіцця сістэмы бізнес-адукацыі ў Рэспубліцы Беларусь. Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь, пастанова №734.

неабходнасці развіцця бізнес-адукацыі ў Беларусі, меркаваныя кірункі яго развіцця і індывідуальныя мэтавыя паказчыкі, але не ўтрымлівае мэтай, задач і мер па развіцці бізнес-адукацыі.

Сектаральныя праграмы, сфакусаваныя на развіцці сістэмы перападрыхтоўкі і павышэння кваліфікацыі кадраў у Беларусі, таксама адсутнічаюць. Да такіх праграм можна аднесці толькі «Дзяржаўную праграму развіцця сістэмы павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кіруючых кадраў і спецыялістаў дзяржаўных органаў, а таксама спецыялістаў для забеспячэння прыярытэтных напрамкаў сацыяльна-эканамічнага развіцця рэспублікі». Аднак гэтая праграма, па-першае, сфакусаваная толькі на сістэме перападрыхтоўкі супрацоўнікаў дзяржорганаў, па-другое, выпушчаная досыць даўно – у 2002 годзе – і патрабуе абнаўлення і актуалізацыі.

У выніку, Праграмы I і II уключаюць у сябе ўсе параметры складніка вышэйшай адукацыі, акрамя якасці менеджменту і даступнасці і якасці праграм перападрыхтоўкі і павышэння кваліфікацыі.

2.7. Эфектыўны рынак працы

Эфектыўны рынак працы як складнік канкурэнтаздольнасці патрабуе паляпшэння паказчыкаў у наступных параметрах:

- гнуткасць ва ўсталяванні зарплаты;
- лёгкасць найму і звальнення супрацоўнікаў;
- заробкі і прадукцыйнасць працы;
- здольнасць краіны ўтрымліваць і прыцягваць таленты;
- суадносіны зарплаты і прадукцыйнасці працы.

Непасрэдна ў Праграмах I і II на гэтых параметрах сфакусаваныя чатыры напрамкі: «Працоўныя адносіны» і «Заработная плата» (Праграма I), «Занятасць і рынак працы» і «Даходы насельніцтва» (Праграма II).

Параметр **гнуткасці ва ўсталяванні зарплаты** ўлічаны ў напрамках «Заработная плата» Праграмы I і «Прыбыткі насельніцтва» Праграмы II. Гэтыя напрамкі практычна ў ідэнтычных фармулёўках прадугледжваюць наданне прадпрыемствам і суб'ектам гаспадарання шырокіх правоў у выбары формаў і сістэмы аплаты працы супрацоўнікаў для зніжэння залішняй зарэгуляванасці рынку працы.

Параметр **зарплаты і прадукцыйнасці працы** ўлічаны ў напрамках «Заработная плата» Праграмы I і «Прыбыткі насельніцтва» Праграмы II. Гэтыя напрамкі прадугледжваюць павышэнне рэальных даходаў насельніцтва «як важнага стымулу актывізацыі працоўнай дзейнасці». Праграма I удакладняе, што рост рэальных даходаў насельніцтва на працягу перыяду дзеяння Праграмы павінен складаць ад 1,85 да 1,93 разу.

Аднак узровень даходаў – толькі адна частка гэтага параметру. Частка, якая тычыцца павышэння прадукцыйнасці працы, улічаная ў раздзеле Праграмы I, фармулюе яе галоўныя мэты і задачы і прадугледжвае павышэнне прадукцыйнасці працы ў эканоміцы ў цэлым на працягу перыяду 2011–2015 гадоў у 1,62–1,67 разу.

Параметр **суадносін зарплаты і прадукцыйнасці працы** ўлічваецца ў напрамках «Заработная плата» Праграмы I і «Прыбыткі насельніцтва» Праграмы II. Абодва гэтыя напрамкі прадугледжваюць забеспячэнне цеснай звязкі (у фармулёўках Праграмы I) і прамой залежнасці (у фармулёўках Праграмы II) заработнай платы супрацоўнікаў прадпрыемстваў і паказчыкаў вытворчасці, сярод якіх у праграмах указаная і прадукцыйнасць працы.

У сваю чаргу, параметры **лёгкасці найму і звальнення супрацоўнікаў**, а таксама **здольнасць краіны ўтрымліваць і прыцягваць таленты** не ўлічаныя ні ў адной з

праграм. Пры гэтым сектаральныя падпраграмы і міністэрскія планы дзеянняў, якія б пашыралі і дапаўнялі спіс напрамкаў дзейнасці Праграм I і II і ў якіх маглі быць улічаныя гэтыя параметры, адсутнічаюць. Выключэнне складае толькі «Рэспубліканская мэтавая праграма па паляпшэнні ўмоў і аховы працы на 2011–2015 гады», аднак яна сфакусаваная на ўкараненні правілаў, нормаў і рэгламентаў, накіраваных на зніжэнне траўматызму і паляпшэнне здароўя наёмных работнікаў.

Такім чынам, праграмнымі дакументамі не прадугледжваецца два параметры складніка эфектыўнага рынку працы: лёгкасць найму і звальнення супрацоўнікаў, а таксама здольнасць краіны ўтрымліваць і прыцягваць таленты.

2.8. Фінансавыя інстытуты

Складнік фінансавых інстытутаў прадугледжвае дзейнасць па паляпшэнні наступных параметраў:

- даступнасць фінансавых паслуг;
- даступнасць атрымання крэдытаў;
- устойлівасць банкаў;
- даступнасць венчурнага інвеставання.

У Праграме I за гэты складнік адказвае напрамак «развіццё фінансавых інстытутаў», у Праграме II – «развіццё фінансавых рынкаў».

Абодва гэтыя напрамкі ўлічваюць дзейнасць па паляпшэнні паказчыкаў у параметры **ўстойлівасці банкаў** і ўключаюць у сябе меры па ўзрастанні ўстойлівасці і эфектыўнасці банкаў, а таксама ўдасканаленні інстытуцыйнай структуры банкаўскага сектара за кошт зніжэння яго канцэнтрацыі, прыцягнення прыватных інвестараў і аптымізацыі структуры.

Пры гэтым усе іншыя параметры ўлічваюцца толькі ўскосна. Параметры **даступнасці крэдытаў, фінансавых паслуг і венчурнага інвеставання** ўлічваюцца праз меры па развіцці фінансавага і банкаўскага рынкаў, а таксама праз развіццё інвестыцыйных фондаў. У той жа час, гэта не азначае, што дадзеныя параметры *адсутнічаюць* у праграме: у значна большай ступені яны ўлічаныя ў *іншых* напрамках праграм.

Так, параметр даступнасці крэдытаў і фінансавых паслуг улічваецца ў агульным абгрунтаванні мэтаў і задач Праграмы II (глава б), а таксама ў раздзелах «Стымуляванне развіцця прадпрымальніцтва і дзелавой ініцыятывы» і «Грашова-крэдытная палітыка» гэтай жа Праграмы. Пры тым параметр венчурнага інвеставання ў праграме застаецца ўлічаным толькі ўскосна. Іншыя сектаральныя праграмы і міністэрскія ўказы, сфакусаваныя на павелічэнні даступнасці венчурнага інвеставання ў Беларусі, адсутнічаюць.

2.9. Тэхналагічная пісьменнасць

Складнік тэхналагічнай пісьменнасці патрабуе паляпшэння паказчыкаў па наступных параметрах:

- даступнасць апошніх тэхналогій;
- колькасць інтэрнэт-карыстальнікаў;
- шырыня знешняга інтэрнэт-канала.

За рост паказчыкаў па гэтых параметрах ў Праграме I адказвае напрамак інфармацыйна-камунікацыйных тэхналогій, у Праграме II – сферы паслуг. Усе параметры складніка тэхналагічнай пісьменнасці ўлічаныя ў Праграмах I і II.

Праграмы I і II уключаюць у сябе параметр **даступнасці апошніх тэхналогій**, паказваючы на неабходнасць развіцця ў Беларусі паслуг перадачы дадзеных з выкарыстаннем тэхналогій

WiMAX і LTE, мадэрнізацыю і развіццё сетак перадачы дадзеных з пераходам на тэхналогію Ethernet і ўкаранення паслуг сотавай рухомай электрасувязі чацвёртага пакалення (4G).

Праграмы ўлічваюць і параметр **шырыні знешняга інтэрнэт-канала**, прадугледжваючы пашырэнне знешняга канала доступу ў інтэрнэт да 200 гігабіт за секунду, павелічэнне колькасці партоў стацыянарнага шырокапалоснага доступу да 3 млн. і павелічэнне хуткасці доступу ў інтэрнэт да 100 мегабіт за секунду.

Хоць праграмы не прадугледжваюць параметр **павелічэння колькасці інтэрнэт-карыстальнікаў** як асобны напрамак дзеянняў, можна лічыць гэты параметр улічаным ускосна праз развіццё сектара інтэрнэт-паслуг, якія ў перспектыве павінны паўплываць на даступнасць падлучэння да інтэрнэту і, такім чынам, на колькасць інтэрнэт-карыстальнікаў.

Такім чынам, параметры складніка тэхналагічнай пісьменнасці цалкам улічаныя ў Праграмах I і II.

2.10. Эфектыўны рынак

Складнік эфектыўнага рынку патрабуе паляпшэння паказчыкаў па наступных параметрах:

- узровень канкурэнцыі і эфектыўнасць антыманапольнага заканадаўства;
- узровень падаткаў;
- уплыў бізнес-заканадаўства на ПЗІ.

Параметр **узроўню канкурэнцыі і эфектыўнасці антыманапольнага заканадаўства** ўлічаны ў Праграмах I і II у напрамках «Цэнавая палітыка і антыманапольнае заканадаўства» (Праграма II) і «Развіццё канкурэнцыі і эфектыўная антыманапольная палітыка» (Праграма I). Праграмы прадугледжваюць удасканаленне дзейнасці існуючых манаполій, зніжэнне бар'ераў выхаду на ўнутраны рынак для новых прадпрыемстваў, стварэнне антыманапольнага рэгулюючага органа, а таксама скарачэнне ўзроўню манапалізацыі інфраструктур, якія выкарыстоўваюцца бізнесам.

Параметр **узроўню падаткаў** улічаны ў напрамку «Бюджэтна-грашовая і падатковая палітыка» Праграмы I і ў напрамку «Бюджэтна-падатковая палітыка» Праграмы II. Гэтыя напрамкі прадугледжваюць меры па зніжэнні ўзроўню падатковай нагрузкі (да 26% ВУП), памяншэнне падатковай нагрузкі для прадпрыемстваў (уключаючы зніжэнне падатку на прыбытак), аптымізацыю структуры і працэдур збірання падаткаў і зніжэнне часовых і рэсурсных выдаткаў на працэдуру выплаты падаткаў для прадпрыемстваў.

Параметр **уплыву бізнес-заканадаўства на ПЗІ** ўлічаны ў напрамках «Інвестыцыйная палітыка і прыцягненне ПЗІ» (Праграма I) і «Інвестыцыйная дзейнасць» (Праграма II). Гэтыя напрамкі прадугледжваюць павелічэнне аб'ёму інвестыцый у 1,9–1,97 разу да 2015 года, паляпшэнне інвестыцыйнага клімату і рызык (як вынік – павышэнне даверу інвестараў і павелічэнне прытоку ПЗІ), пашырэнне магчымасцяў для інвеставання і стварэнне фінансавых інструментаў, якія палягчаюць працэдуру інвеставання.

Такім чынам, усе параметры складніка эфектыўнага рынку ўлічаныя ў Праграмах I і II.

2.11. Памер рынку збыту

Складнік памеру рынку збыту патрабуе паляпшэння паказчыкаў па наступных параметрах:

- экспарт у працэнтах ад ВУП;
- ВУП па парытэце пакупніцкай здольнасці.

На дзейнасці па паляпшэнні паказчыкаў па гэтых параметрах сканцэнтраваныя два напрамкі: «рост экспарту, забеспячэнне збалансаванасці знешняга гандлю» (Праграма I) і «знешнеэканамічная дзейнасць» (Праграма II).

Напрамак росту экспарту ў Праграме I ўлічвае параметр экспарту ў працэнтах ад ВУП. Напрамак прадугледжвае павелічэнне экспарту тавараў і паслуг (у 2,2 і 3 разы адпаведна), а таксама рост долі навукаёмістай і высокатэхналагічнай прадукцыі ў агульным аб'ёме экспарту. Пры гэтым для росту экспарту асобна адзначаецца, што гэты рост павінен быць апераджальным адносна ВУП, што прадугледжвае павелічэнне аб'ёмаў экспарту ў працэнтах ад ВУП. Напрамак знешнеэканамічнай дзейнасці ў Праграме II таксама ўлічвае параметр росту экспарту ў працэнтах ад ВУП, хоць і менш дэтальна, без канкрэтных мэтавых паказчыкаў.

Пры гэтым павелічэнне ВУП па парытэце пакупніцкай здольнасці ў напрамках росту экспарту Праграмы I і знешнеэканамічнай дзейнасці Праграмы II не прадугледжана. Гэты параметр, аднак, ўлічваецца ў іншых частках праграм. У Праграме I павелічэнне ВУП па парытэце пакупніцкай здольнасці ўлічанае ў раздзеле, які апісвае асноўныя мэты і задачы дзейнасці ўрада на 2011–2015 гады. У Праграме II гэты параметр таксама ўлічаны ў спісе асноўных мэтавых паказчыкаў, дасягненне якіх чакаецца па выніках выканання Праграмы.

Заклучэнне

Хоць Праграма дзейнасці Урада на 2011–2015 гады прадугледжвала, што да 2015 года Беларусь зможа ўвайсці ў топ-30 краін па ўзроўні канкурэнтаздольнасці рэйтынгу WEF, іншыя ацэнкі паказваюць, што да канца 2014 года Беларусь, калі б яна была ўключаная ў гэты рэйтынг, змагла б заняць у ім толькі 55-е месца.

У дадзенай працы быў праведзены аналіз адпаведнасці напрамкаў дзейнасці, мэтай і задач дзяржаўных праграмных дакументаў і складнікаў канкурэнтаздольнасці, паляпшэнне паказчыкаў у якіх неабходна для павышэння пазіцыі Беларусі ў рэйтынгу WEF.

Аналіз засноўваўся на пошуку тых напрамкаў дзейнасці, якія не былі ўлічаныя ў праграмных дакументах або былі ўлічаныя не цалкам. Уключэнне гэтых напрамкаў дзейнасці ў наступныя дзяржаўныя праграмы развіцця патэнцыйна можа паскорыць рост краінавай канкурэнтаздольнасці Беларусі.

Паводле класіфікацыі WEF Беларусь знаходзіцца ў стадыі транзіту паміж эканомікай, якую рухаюць фактары прадукцыйнасці, і эканомікай, якую рухаюць фактары інавацый. Гэта азначае, што для павышэння ўзроўню краінавай канкурэнтаздольнасці Беларусі неабходнае паляпшэнне паказчыкаў у дзесяці складніках канкурэнтаздольнасці, спіс якіх прыведзены ў Табліцы 1.3. Праведзены аналіз паказвае, што дзяржаўныя праграмы развіцця (і спадарожныя ім сектаральныя праграмы), створаныя ў перыяд з 2011 па 2015 год, з дзесяці складнікаў канкурэнтаздольнасці ў поўнай меры ўлічваюць неабходную дзейнасць толькі па пяці складальніках. Некаторыя параметры складнікаў інфраструктуры, фінансавых інстытутаў, дзяржаўных інстытутаў, рынку працы і вышэйшай адукацыі не ўлічваюцца.

Так, у параметрах **інфраструктуры** праграмныя дакументы ўлічваюць у першую чаргу мадэрнізацыю і абнаўленне фізічнай інфраструктуры, ігнаруючы дзейнасць па паляпшэнні паказчыкаў у параметры лагістыкі. У складніку **фінансавых інстытутаў** праграмы не ўлічваюць параметр павелічэння даступнасці венчурнага інвеставання. У складніку **вышэйшай адукацыі** ўскосная ўвага надаецца такім параметрам як якасць падрыхтоўкі менеджменту, якасць і даступнасць паслуг павышэння кваліфікацыі і падрыхтоўкі кадраў. У складніку **эфектыўнага рынку працы** ігнаруюцца параметры здольнасці краіны ўтрымліваць і прыцягваць таленавітыя кадры, а таксама параметр лёгкасці найму і звальнення супрацоўнікаў. У складніку **дзяржаўных інстытутаў** праграмы пакідаюць па-за ўвагай параметры вяршэнства права і якасці кіравання, а таксама эфектыўнасці інстытутаў улады.

У першай частцы працы адзначалася, што Беларусь знаходзіцца ў стадыі транзіту паміж эканомікай, якую рухаюць фактары эфектыўнасці, і эканомікай, якую рухаюць фактары інавацый. Такім чынам, пераход на больш высокі ўзровень канкурэнтаздольнасці можа быць забяспечаны за кошт узмацнення дзейнасці ў галіне развіцця інфраструктуры інавацый. З улікам асаблівасцяў эканомікі Беларусі мы мяркуем, што драйверам пераходу да эканомікі, якую рухаюць інавацыі, можа стаць актыўнае развіццё ў Беларусі сектару ІТ-паслуг.

Літаратура

WEF. 2015. The Global Competitiveness Report 2014–2015. World Economic Forum.

Автушко-Сикорский, А. 2015. Страновая конкурентоспособность Беларуси: краткий обзор основных тенденций. Белорусский институт стратегических исследований.

Акулич, В., Валетко, В., Навродский, С., Сушкевич, Д. 2015. Беларуси есть место в рейтинге глобальной конкурентоспособности. Исследовательский центр CASE-Belarus.

Государственная Программа развития высшего образования на 2011 – 2015 годы. Совет Министров Республики Беларусь, постановление №893.

Государственная Программа профилактики ВИЧ-инфекции на 2011-2015 годы. Совет Министров Республики Беларусь.

Государственная Программа развития транзитного потенциала Республики Беларусь на 2011-2015 годы. Совет Министров Республики Беларусь, постановление №1852.

Государственная Программа «Туберкулез» на 2010-2014 годы. Совет Министров Республики Беларусь, постановление №11.

Концепция формирования и развития системы бизнес-образования в Республике Беларусь. Совет Министров Республики Беларусь, постановление №734.

О некоторых мерах по строительству и реконструкции объектов Национального аэропорта Минск. Указ Президента Республики Беларусь № 223.

О Программе государственной поддержки малого и среднего предпринимательства в Республике Беларусь на 2013 – 2015 годы. Совет Министров Республики Беларусь, Постановление №1242.

Программа деятельности Правительства Республики Беларусь на 2011 – 2015 годы. Совет Министров Республики Беларусь, постановление №216.

Программа по борьбе с преступностью на 2013-2015 годы. Министерство внутренних дел Республики Беларусь.

Программа социально-экономического развития Республики Беларусь на 2011-2015 годы. Указ Президента Республики Беларусь №136.

Дадатак I. Напрамкі дзейнасці, уключаныя ў Праграму I

- Павышэнне эфектыўнасці сістэмы кіравання сацыяльна-эканамічным развіццём;
- рэалізацыя мер па павышэнні пазіцый Рэспублікі Беларусь у вядучых міжнародных рэйтынгах;
- падтрымка прадпрымальніцтва і фарміраванне дзяржаўна-прыватнага партнёрства;
- рэфармаванне адносін уласнасці;
- развіццё канкурэнцыі і эфектыўная антыманапольная палітыка;
- бюджэтна-фінансавая і падатковая палітыка;
- развіццё фінансавага сектару;
- грашова-крэдытная палітыка;
- інвестыцыйная палітыка і прыцягненне прамых замежных інвестыцый;
- фарміраванне эфектыўнай нацыянальнай інавацыйнай сістэмы;
- структурная палітыка і павышэнне канкурэнтаздольнасці эканомікі;
- прамысловасць;
- аграпрамысловы комплекс;
- будаўніцтва;
- сфера паслуг;
- інфармацыйна-камунікацыйныя тэхналогіі;
- транспарт;
- гандаль;
- турызм;
- жыллёва-камунальныя паслугі;
- інвестыцыі ў чалавечы капітал;
- павышэнне ўзроўню і якасці жыцця насельніцтва;
- стварэнне новых магчымасцяў для самарэалізацыі моладзі;
- развіццё нацыянальнай культуры;
- рост экспарту, забеспячэнне збалансаванасці знешняга гандлю;
- эфектыўная экалагічная палітыка;
- устойлівае развіццё рэгіёнаў краіны;
- забеспячэнне эканамічнай бяспекі.

Дадатак II. Напрамкі дзейнасці, уключаныя ў Праграму II

- Дэмаграфічная бяспека і ўмацаванне інстытута сям'і;
- умацаванне здароўя і павышэнне якасці медыцынскіх паслуг;
- адукацыя;
- занятасць і рынак працы;
- даходы насельніцтва;
- культура;
- фізічная культура і спорт;
- моладзевая палітыка;
- стымуляванне развіцця прадпрымальніцтва і дзелавой актыўнасці;
- бюджэтна-падатковая палітыка;
- грашова-крэдытная палітыка;
- развіццё фінансавых рынкаў;
- цэнавая і антыманапольная палітыка;
- навукова-тэхнічная і інавацыйная дзейнасць;
- інвестыцыйная дзейнасць;
- прамысловасць;
- сельская і лясная гаспадарка;
- будаўніцтва і забеспячэнне насельніцтва жыллём;
- сфера паслуг;
- знешнеэканамічная дзейнасць;
- устойлівае развіццё рэгіёнаў, павышэнне іх канкурэнтаздольнасці;
- экалагічная палітыка і выкарыстанне прыродных рэсурсаў;
- эканамічная бяспека краіны.